

**PROFESSOR HEIKI MÜÜR (1932-1996) –
UUE SUUNA RAJAJA NÕUKOGUDEAEGSETE MAJANDUSTEADLASTE
KOOLITAMISEL**

Heiki Müür oli majandusteadlane, kelle erialane tegevus jäi põhiosas nõukogude perioodi. Tema akadeemilist karjääri saab nii tolleaegsete kui ka tänapäevaste hindamiskriteeriumide alusel lugeda igati edukaks. Teadlasena jõudis ta kandidaadi- ja doktorikraadini, õppejõuna sai professori kutse ning organisaatorina töötas pikki aastaid kateedrijuhataja ning dekaani ja prodekaani rollis. Aga ennekõike tuleb teda meenutada oma koolkonna loojana täiesti uue mõtteviisiga noorte majandusteadlaste kujundamisel. Majandusküberneetika eriala lõpetanud olid nõukogudeaegse stagnatsiooni tingimustes saanud hariduse, mis võimaldas neil mitte ainult vastu pidada, vaid olla ka innovatiivsed ja arenemisvõimelised väga põhjapanevate muudatustega olukordades.

Heiki Müür sündis 1932. aastal Tallinnas. 1954. aastal, pisut noorema kui 22 aastase noormehena oli tal taskus Tallinna Polütehnilise Instituudi (nüüdne Tallinna Tehnikaülikool) diplom, mis kinnitas, et tegemist oli tolleaegsete õppekavadele vastava hea majandusspetsialistiga. Saadud haridus võimaldas tal edukalt jätkata majandusõpinguid tolleaegses parimas rahvusvahelises keskkonnas, nimelt Moskvas Plehhanovi-nimelises Rahvamajanduse Instituudis aspirantuuris (praeguses mõistes doktorantuuris). Nelja-aastaseid õpinguid aspirantuuris päädis edu ning 1960. aasta mais tuli Moskva Kõrgemalt Atestatsioonikomisjonilt (VAK) kinnitus, et 1959. aastal kaitstud kandidaaditöö põhjal on Heiki Müürile omistatud teaduskraad: majandusteaduste kandidaat, mida tänapäeval tõlgendatakse rahvusvahelise doktorikraadina (PhD). Järgmine teaduskraad ehk majandusdoktori kraad omistati talle 1976. aastal. Selle akadeemilise kraadi saamise aluseks oli 1971. aastal ilmunud eestikeelne originaalõpik „Rahvamajanduse planeerimine“, mille põhjal sai eesti keeles majandusalaseid alusteadmisi omandada terve põlvkond nõukogudeaegseid majandusteadlasi. Lisaks nimetatule on Heiki Müürilt on ilmunud veel mitmeid majandusalaseid raamatuid, milledest on sellele ajale omaseid vajalikke teadmisi saanud nii tudengid kui majanduspraktikud: Rahvamajanduse juhtimine ja planeerimine (1964); Bilansimeetod ja planeerimine (1965); Hinnad ja majandusreform (1970); Rahvamajanduse planeerimine (1971); Majandusteadus ja rahvamajandus 1972-1974 (1975, toim.); Rahvamajandusbilanss ja planeerimine (1987, koos Valve Kirsipuuga).

Õppejõutööd alustas Heiki Müür Tartu Ülikoolis (tol ajal TRÜs ehk Tartu Riiklikus Ülikoolis) juba 1956. aastal, olles vaid kahekümne nelja aastane ning jätkates samal ajal õpinguid Moskvas aspirantuuris. Kuus aastat hiljem (aastast 1962) juhtis ta juba oma esimest akadeemilist struktuuriüksust TRÜs – raamatupidamise kateedrit.

Sellest ajast alates oli Heiki Müüri teine tegevus põhiliselt seotud akadeemiliste struktuuriüksuste juhtimise ja nende tegevuse korraldamisega. Lisaks kateedrijuhatajale on ta töötanud prodekaani (1965-1968 – TRÜ Õigusmajandusteaduskonna prodekaan dekaani kohustes), dekaanina (1974-1977) ning instituudi juhatajana. Aastatel 1981-1986 töötas Heiki Müür ENSV Riikliku Plaanikomitee Majanduse ja Planeerimise Teadusliku Uurimise Instituudi direktorina. 1992. aastal pärast Tartu Ülikooli majandusteaduskonna tegevuse olulist ümberkorraldamist töötas ta rahvamajanduse professorina ning TÜ majanduspoliitika ja riigimajanduse instituudi juhatajana.

Kogu oma akadeemilise karjääri vältel on ta üles näidanud väga häid organisatoorivõimeid, suurt vastuvõtlikkust kõigele uuele ning oskust ja entusiasmi kaasata sobivaid inimesi tema poolt püstitatud eesmärkide täitmisele. Ta näitas üles suurt paindlikkust ja võimekust ka kaasalöömisel turumajandusliku majandussüsteemi nõuetele vastavate majandushariduse õppekavade väljatöötamisel ja elluviimisel ning neid toetava teadustöö korraldamisel Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas. Majandusprofessor Uno Mereste kirjutas 1992. aastal oma iseloomustuses Heiki Müüri kohta järgmist: „... ta on kujundanud uued loengukursused ja seostanud need turumajandusele ülemineku konkreetsete eritingimustega Eesti oludes. Tuleb kõigiti heaks kiita majandusteaduse aluste õpetamist arstidele, pedagoogidele jt. eesmärgiga avada makroökonomilisi seoseid“. Seega olid professor Müüri lisaks innovatiivsusele olemas ka vajalikud ideed ja oskused interdistsiplinaarse mõtteviisi arendamiseks.

Professor Heiki Müüri teisest eluteest ülevaate tegemisel kerkivad meile, tema akadeemilistele õpilastele, esiplaanile eelkõige sõnad „majandusküberneetika“ ja „majandusküberneetikud“. Majandusküberneetikuid hakati Tartu Riiklikus Ülikoolis süsteemikindlalt koolitama 1967. aasta sügisel, mil taasiseseisvunud majandusteaduskonnas alustas õpinguid 25 majandusküberneetika eriala värsket tudengit. Nendest 12 said 1972. aasta kevadel TRÜ diplomi, millel oli lõpetaja erialaks märgitud majandusteadlane-küberneetik. Kokku on majandusküberneetika eriala lõpetanud 25 lendu 462 lõpetajaga. Majandusküberneetika eriala oli Eestis seni suhteliselt tundmatu, puudus nii eestikeelne terminoloogia kui ka vastav erialakirjandus. Tegelikult oli eriala uus ja innovatiivne kogu Nõukogude Liidu kõrgharidussüsteemis, sest selle õpetamisega tegeldi vaid üheksas ülikoolis.

Aastatel 1971-1992 koordineeris majandusküberneetikute koolitamist TRÜs majandusküberneetika ja statistika kateeder, mille esimeseks ja pikaajaliseks juhatajaks oli professor Heiki Müür. Tema juhtis kateedrit aastatel 1971-1981. See oli oluline aeg, kus loodi tugev alus uue õppesuuna arenguks Eestis. Muu kõrval mahtus selle tegevuse alla ka kontseptuaalsete arusaamade loomine selle kohta, mis on majandusküberneetika ning milline on majandusküberneetika ja majandusküberneetikute roll majandusteaduses ja praktilises majanduselus. Sel ajal kujundati ka uue majanduseriala hea maine ning seeläbi toodi Tartu Ülikooli majandusteaduskonda hulgaliselt noori võimekaid õppureid.

Ja kuigi mõiste „majandusküberneetika“ ja sellega haakuvate majanduserialade nimi on aja jooksul muutunud, on majandusprotsesside kvantitatiivse analüüsi ja modelleerimise ning infotöötlaste oskused majandusteadlastele igihaljalt vajalikud. Ka rahvusvaheliselt on need teadmised tunnistanud oluliseks osaks akadeemilises, aga ka rakendusliku suunitlusega majandushariduses. See on see osa majandusharidusest, mis peab vastu ka poliitilistes tõmbetuultes ning annab majandusteadlastele võime kiiresti ja kompetentselt kohaneda muutuvate sotsiaal-majanduslike ja poliitiliste olukordadega ning siit tulenevate uute nõuetega õppe- ja teadustööks.

Professor Heiki Müüri õpilastena on meil nüüd üle mitme aastakümne ikka veel tunnustavalt meeles, kui palju aega ja energiat ta kulutas selleks, et majandusküberneetika eriala esimeste lendude lõpetajad jääksid majandusteaduskonna juurde tööle ning et neil oleks selles töös arenguperspektiivi ja ka toetavaid materiaalseid tingimusi. Ta motiveeris noori teadustööga tegelema ning otsis neile sobivaid uurimistemasid ettevõtete ja ministeeriumidega sõlmitud lepinguliste tööde näol. Selle tegevuse tulemusena hakkas kujunema noorte majandusteadlaste järelkasv, kes püüdsid majandusprotsesside lahtimõtestamisel kasutada matemaatilist aparatuuri ning selleaegse arvutustehnika võimalusi. Majandusteaduskonna juures tekkisid mitmed uurimisgrupid, kes tegelesid ettevõtete ja ministeeriumide poolt tellitud rakenduslike uurimistööde täitmisega. Näiteks kujunes tugev töögrupp uurimaks töötingimuste seost töötajate haigestumise ja ajutise töövõimetusega ning sellest tulenevaid majanduslikke tagajärgi. Just professor Heiki Müüri eestvedamisel käivitusid Tartu ülikooli juures esimesed tervishoiuökonomika ja töötervishoiu alased interdistsiplinaarse suunitlusega uurimistööd. Mitmeid uurimistöid tehti ka majandusmatemaatilise modelleerimise võimaluste kasutamise kohta kaubandusprotsesside analüüsimisel ning kaubakäibe planeerimisel.

Professor Müüri näol oli tegemist väga võimeka teadusorganisaatoriga, kes oskas näha arenguperspektiive, tundis inimesi ja nende võimeid, suutis inimesi suunata neile sobivatele tegevustele ja neilt võimetekohaseid tulemusi nõuda. Tuginedes tugevale organiseerimisvõimele ja headele läbirääkimisoskustele, suutis ta luua kateedri juurde noorte arengut võimaldavaid uusi töökohti (näiteks stažöör-uuriija töökoht) ning leida huvipakkuvaid rakendusliku suunitlusega uurimistemasid, milledega tegelemine võimaldas noortel lisaks nende erialasele arengule saada ka arenguks vajalikku materiaalselt motivatsiooni. Head tööalased suhted loodi ka kolleegidega Lätist ja Leedust ja osa neist toimivad tänaseni.

Professor Heiki Müüri eestvedamisel loodud uurimisgruppide ja nende baasil kasvanud noorte majandusteadlaste tööd leidsid sel ajal head rahvusvahelist kõlapinda. Paraku piirdus rahvusvahelistumine Tartu majandusteadlastele nõukogude aja tingimustes eelkõige vaid koostöövõimaluste arendamisega toleaegsete teaduskeskustega Nõukogude Liidus. Tartu noored majandusteadlased esinesid edukalt ettekannetega heatasemelistel teaduskonverentsidel Moskvas, Leningradis (praegune Sankt-Peterburg) ja Novosibirskis. Nad olid konkurentsivõimelised kandideerimisel oma õpingute jätkamiseks aspirantuuris (praeguses käsitluses doktorantuuris) Moskva Riikliku Ülikooli juures, kaitsesid edukalt

väitekirju ning said teaduskraade ja teadmisi, mis võimaldasid hiljem tulemuslikult osaleda majandushariduse ja teadustöö ümberkorraldamisel Eestis 1990-ndatel aastatel ja ka praegu.

Selleaegse heatasemelise majandusteadusliku uurimistöö üheks väljundiks oli Tartu Ülikooli majandusküberneetika ja statistika kateedri organiseerimisel 1980. aastal Tallinnas üleliiduline majandusmatemaatiliste meetodite alane konverentsi toimumine. Konverentsil esinesid Eesti majandusteadlaste kõrval ettekannetega enamus selleaegseid tunnustatuid majandusmatemaatiliste meetodiga tegelevaid majandusteadlasi, paraku küll vaid Nõukogude Liidust, mitte väljastpoolt selle piire. Ettekandega esines ka professor L.V. Kantorovitš, kes ainsana endise Nõukogude Liidu majandusteadlastest oli 1975. aastal saanud Nobeli mälestuspreemia majandusuuringute vallas. Tema olulisemad tööd olid seotud optimeerimismeetodite arendamisega ning neid meetodeid õpetati ja kasutati ka Tartu majandusteadlaste poolt.

Siinjuures on oluline märkida, et majandusküberneetika eriala andis sotsialistliku majandussüsteemi ideoloogiast suhteliselt sõltumatu ning headele matemaatikaalastele teadmistele tugineva majandushariduse, mis võimaldas lõpetanutel edukalt toime tulla ka oluliste muudatuste tingimustes. Seega professor Heiki Müüri roll ei ole sugugi väike selles, et Tartu ülikooli majandusteaduskond on praeguseks kujunenud majandusteaduse ja -hariduse arvestatavaks liidriks Eestis. Majandusküberneetika vilistlastest on TÜ majandusteaduskonna dekaani rollis olnud professorid Janno Reiljan (1993-1996), Jüri Sepp (1996-2005) ning Toomas Haldma (alates 2005). Prodekaanide rolli on erinevatel aegadel täitnud majandusküberneetika vilistlased Helje Kaldaru, Urmas Varblane, Jüri Sepp, Janno Reiljan, Kaia Philips ja Tiiu Paas. Majandusteaduskonna üheksa õppetooli eesotsas olevatest professoritest on praegu (2010) viis Tartu ülikooli majandusküberneetika eriala vilistlased. Paljudel professor Heiki Müüri õpilastel on olnud ja on ka praegu kindel ja märkimist vääri roll TÜ majandusteaduskonna arengus ning selle omanäolisuse ja võimekuse kujunemises. Tundub, et professor Heiki Müüri akadeemilised õpilased on püüdnud läbi aastate kanda endas oma õpetajalt (mitte küll sõnades, vaid tegudes) saadud sõnumit „Õpetamine – see on elukõige õppimine“. See õpetus on osutunud Tartu ülikooli majandusteaduskonnas elujõuliseks läbi erinevate põlvkondade ja majandussüsteemide.

Meile, Heiki Müüri õpilastele, kes võib-olla iseenesegi jaoks ootamatult osutused ühtäkki tema nooremateks kolleegideks, on ta jäänud meelde väga austusväärse isikuna, kes oskas olla ühtaegu nii nõudlik kui ka toetav, nii kontrolliv kui ka õpetav, ja seda nii sõnades kui ka tegudes. Tema nõudlikkus oli meile enesestmõistetav, sest elukõige oli ta nõudlik iseenese vastu. Samas oskas ta igähele leida jõukohase ülesande ja kontrollis siis selle täitmist. Kui miski ei olnud tehtud piisavalt hästi, võis ta anda üsnagi otsekohese hävitava kommentaari, aga kui mitte tookord, siis täna näeme selle õpetavat sisu. Samas asus ta alati oma kolleegide (aga ka üliõpilaste) kaitseks välja juhul, kui seda vaja oli. Meenutamist väärib tema oskus siduda kollektiivi. Igal semestril toimusid kateedri laiendatud koosolekud, kuhu olid kutsutud ka üliõpilaste esindajad (kursusevanemad) rääkima oma

probleemidest. Samuti pidid kõik õppejõud aru andma selle kohta, kuidas nende õpetatavates ainetes eksamisessioonile vastu minnakse. Nii mõnigi valus probleem leidis lahenduse ja noortel oli alati võimalik midagi oma vanemate kolleegide kogemustest õppida.

Tänapäeval, mil elu on muutunud kiireks ja individuaalsele saavutusoskusele rajanevaks, on hea meenutada ka Heiki Müüri oskust kollektiivi luua. Ta oli alatine innustaja majandusteaduskonna spordipäevadel, kus kõigile jätkus jõukohast ja huvipakkuvat tegevust. Kavas oli nii tõsistele harrastajatele mõeldud viimase mehe jooks kui ka mitmeid pigem lõbusat kaasaelamist pakkuvaid „jõu ja ilu numbreid“. Ka vilistlaste elu jälgimise ja nendega tihedate suhete looja rollis oli Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas prof. Heiki Müür. Tema algatatud iga-aastase Küberite Päeva traditsioonist on tänaseks välja kasvanud majandusteadusteaduskonna vilistlasorganisatsioon „Hermes“.

Lisaks ülikoolitööle pühendunud õppejõule ja teadlasele oli Heiki Müüri näol tegemist ka hea pereisa ja mitmekülgsede huvidega inimesega. Ta tundis huvi koduuringute vastu ning oli Tartu Linna kodu-uurimise toimkonna liige. Tema eakaaslased mäletavad Heiki Müüri kui innukat tennisemängijat, kes tegeles ka tennisesektiooni tegevuse korraldamisega, olles Tartu linna tennisesektiooni presiidiumi liige.

Veebruar-märts 2010

Tiiu Paas
Helje Kaldaru
Juta Sikk
(H. Müüri õpilased ja kolleegid)